

**В.В.Газін (Кам'янець-Подільський),
А.Г.Філінюк (Кам'янець-Подільський)**

**II МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
«УКРАЇНА І ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ЛИТОВСЬКЕ В XIV–XVIII ст.:
ПОЛІТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ, МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ
ВІДНОСИНИ У ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ»**

Конференція відбулася 22–24 вересня 2011 р. на базі Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Організаторами наукового форуму виступили Інститут історії України НАНУ та історичний факультет К-ПНУ. Вибір місця проведення заходу був не випадковим, адже історія Поділля та власне Кам'янця-Подільського тісно пов'язані з історією Великого князівства Литовського. Саме розбудований синами литовського князя Коріата Кам'янець стане центром Подільської землі, а вже 1374 р. Костянтин Коріатович надасть місту маґдебурзьке право. До того ж Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка набув значного досвіду щодо проведення подібних заходів на найвищому організаційному рівні. Докази цьому – II Міжнародний науковий конгрес українських істориків, що відбувся тут у вересні 2003 р., тринадцять Подільських історико-краєзнавчих конференцій, регулярне проведення спільно з Інститутом історії України НАНУ традиційних наукових форумів із питань вітчизняної історії XVII–XVIII ст. Важливим чинником, що визначив саме Кам'янець-Подільський виш базою проведення зазначеної конференції, є функціонування в місцевому університеті очолюваної знаними українськими істориками – академіком Валерієм Смолієм та професором Валерієм Степанковим – наукової школи, представники якої Тарас Чухліб, В'ячеслав Станіславський, Андрій Гурбик, Володимир Газін, Анатолій Філінюк та інші вивчають державотворчі процеси в Україні середини XVII–XVIII ст.

Міжнародний статус конференції підтвердив приїзд до Кам'янця-Подільського відомих у наукових колах дослідників історії Великого князівства Литовського з Білорусії, Польщі, Литви. Очікувалося й прибуття надзвичайного та повноважного посла Литовської Республіки в Україні, однак нагальні проблеми не дозволили панові Пятрасу Вайтекунасу взяти участь у роботі наукового форуму. Натомість литовський дипломат надіслав привітання, в якому відзначив важливість конференції у сенсі подальшого розвитку наукової співпраці між ученими України та Литви.

Від імені керівництва К-ПНУ ім. Івана Огієнка учасників конференції привітав проректор із наукової роботи *Олександр Кеба*. У своїй промові він зупинився на питаннях історії та сьогоденні університету, відзначивши провідну роль істориків у здобутках колективу. Від Інституту історії України НАНУ слово мав член-кореспондент Національної академії наук України *Микола Котляр*, який передав найтепліші привітання учасникам заходу від директора інституту – академіка Валерія Смолія та його побажання плідної праці, а також підкреслив, що йому особливо приємно брати участь у цій конференції, адже Кам'янець-Подільський – це місто, де він народився і яке вважає своєю малою батьківщиною. Відомий український історик, фахівець із періоду Київської Русі та Галицько-Волинської держави передав до бібліотеки історичного факультету свою останню монографію – «Нариси воєнного мистецтва Давньої Русі» (Київ, 2010 р.). Завершив офіційну частину завідувач кафедри історії України К-ПНУ ім. Івана Огієнка професор *Анатолій Філінюк*, який від імені однієї з провідних кафедр університету побажав учасникам конференції плідної роботи.

Робочу частину міжнародної наукової конференції відкрила доповідь члена-кореспондента НАН України *Миколи Котляра* на тему «Утворення Литовського князівства в

тлумаченні Галицько-Волинського літопису XIII ст.». Відзначимо, що перше засідання, модератором якого був професор Валерій Степанков, відбувалося у залі засідань університету за присутності широкої аудиторії, представленої аспірантами, магістрантами та студентами історичного факультету К-ПНУ ім. Івана Огієнка. Доповідь одного з метрів сучасної української історичної науки, в якій він зупинився на проблемі формування литовської державності та стосунках литовських князів із правителями Русі, викликала захоплення й щирі аплодисменти присутніх. Зазначимо, що М.Котляр висловив намір прочитати курс лекцій для студентів історичного факультету з питань історіографії Галицько-Волинського літопису.

Дві наступні доповіді на першому засіданні конференції, які виголосили науковці з Інституту історії України НАНУ *Борис Черкас* («Чорноморський кордон Великого князівства Литовського 1362–1430 рр.») та *Андрій Блануца* («Земельні надання на ленному праві у Великому князівстві Литовському») викликали жваву дискусію та обмін думками стосовно означених проблем. Зокрема, цікавим видається міркування Б.Черкаса про недоцільність ототожнення Подільського та Київського князівств із територією власне Великого князівства Литовського. На користь цієї тези говорить цілком різний формат їх відносин із Золотою Ордою.

На другій частині ранкового засідання, що пройшла під модераторством М.Котляра, білоруський історик *Василь Воронін* виголосив доповідь «Княжіння Ольгерда у Вітебську». На думку дослідника, це був вельми важливий етап у політичній кар'єрі майбутнього правителя Великого князівства Литовського. Водночас із цим періодом пов'язана низка моментів, які потребують подальшого вивчення. Зокрема, доповідач піддав сумніву тезу, що Ольгерд посів вітебський престол шляхом династичного шлюбу, як про це значиться в одному з головних джерел із цієї проблематики – «Родословий князей вітебських».

Близькою за тематикою була доповідь литовського історика *Римвідаса Петраускаса* «Між Вільнюсом і Києвом: литовські вельможі на чолі Київського воєводства в XV – на початку XVI ст.». Дослідник ґрунтовно проаналізував мотиви добору кандидатів на надзвичайно важливий з огляду на прикордонний статус воєводства уряд київського намісника (воєводи), зупинившись, зокрема, на соціальному контексті призначень. На думку історика, визначальними чинниками тут були безумовна довіра з боку великого князя, зв'язки претендента з родиною його попередника та мережа знайомств у середовищі місцевої еліти.

На вечірньому засіданні було заслухано доповіді *Дмитра Ващука* («Інститут “старици” у повсякденній практиці Великого князівства Литовського (за матеріалами 32-ї Книги записів)»), *Владислава Безпалька* («“Гроші” в письмових джерелах Великого князівства Литовського кінця XV – початку XVI ст. та проблема їх ідентифікації»), а також *Валерія Степанкова* («Повстання 1648 р. у Великому князівстві Литовському: проблема типології (дискусійні нотатки)»). Особливе зацікавлення та бурхливу дискусію викликало, зокрема, твердження В.Степанкова, що підтримка населенням Південної Білорусії дій козацьких полків Б.Хмельницького зумовлювалася переважанням серед мешканців Берестейщини, Пінського, Мозирського, Річицького й Гомельського повітів власне українців. Відомий вітчизняний учений аргументовано довів, що боротьба населення південного регіону Великого князівства Литовського у 1648 р. становила собою не окрему самостійну подію, замкнену в межах сучасних кордонів Білорусії, а складову Української революції XVII ст.

Завершили перший день роботи конференції доповіді істориків із Дніпропетровська. Так, *Віталій Василенко*, говорячи про наукові проблеми, які стоять перед ученими-литуаністами, критично оцінив популярну сьогодні «конструктивістську» концепцію

націєтворення, котра, на думку вченого, значною мірою утруднює розуміння багатьох проблем історії Великого князівства Литовського. Зокрема, він висловив незгоду з тезою, що нації є «нешодавно і свідомо сконструйованими чи не на порожньому місці феноменами». На думку доповідача, багато положень конструктивістської теорії спростовується конкретно-історичним матеріалом. Натомість *Олег Дячок*, окресливши здобутки сучасних українських правознавців у справі дослідження Литовських статутів, дійшов висновків, що, по-перше, до цих пам'яток звертаються здебільшого у процесі дослідження діяльності певних правових інститутів; по-друге, в останні роки з'явилися публікації про самі статuti; по-третє, найбільш докладно розглядаються положення, що регулювали окремі цивільно-правові та кримінально-правові відносини.

Наступного дня, 23 вересня, засідання конференції тривали у приміщеннях навчального корпусу №2 К-ПНУ ім. Івана Огієнка, де розташовано історичний факультет. Представниця Ягеллонського університету (Краків, Польща) *Лідія Корчак* акцентувала увагу присутніх на проблемі місця Південної Русі (України) в політиці князя Вітовта Кейстутовича. *Лариса Жеребицова* (Дніпропетровськ) виголосила доповідь на тему «Практична організація митної служби на землях ВКЛ». Спираючись на матеріали Литовської метрики, луцькі та володимирські ґродські книги дослідниця визначила особливості роботи митниць, звернувши увагу на офіційний статус митників, звітність, повноваження митниць, деякі аспекти добору працівників та ін.

Значний інтерес колег викликали доповіді *Петра Кулаковського* (Острог; «Організація оборони південних рубежів українських земель Великого князівства Литовського в першій половині XVI ст.»), *Олександра Довнара* (Мінськ; «Ревізорська устава Мозиря 1561 р.») та *Владислава Берковського* (Київ; «Образ “доброго господаря” в ментальності шляхти XVI – першої половини XVII ст.»). *Віра Астрейка* (Мінськ) із позицій фахівця з мовознавства аргументовано проаналізувала балтський вплив на говори північно-західної діалектної зони білоруської мови.

Завершили роботу конференції доповіді представників Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка – доцента *Володимира Газіна* («Литовський чинник у військово-політичному протистоянні між Польщею та Московською державою у 1654–1667 рр.»), а також професора *Анатолія Філінюка* та доцента *Андрія Задорожнюка* («Литовські статuti в Подільській губернії у XIX ст.: данина традиції чи правові рудименти?»). Перший доповідач акцентував увагу присутніх на ролі Литви в польсько-московському протистоянні за першість у Центрально-Східній Європі в 1650–1660-х рр., проаналізувавши зусилля варшавського та московського урядів, спрямовані на залучення на свій бік литовської еліти, а також власне її інтереси, що були серйозним мотиваційним чинником дій литовців і враховувалися Москвою й Варшавою. У другій доповіді на основі аналізу низки законодавчих актів Російської імперії, якими органи влади та судочинства керувалися при врегулюванні поземельних відносин та питань приватної власності, рішень Сенату про необхідність судовим органам зважати на чинні за Речі Посполитої правила й привілеї, а також численних архівних джерел було обґрунтовано тезу про побутування норм Литовського статуту в практиці поземельних відносин і місцевому самоврядуванні на Поділлі у XIX ст. На думку доповідачів, статутіві статті й маґдебурзькі узаконення слугували юридичною базою для регулювання правової та виробничої сфер життя регіону майже до кінця XIX ст.

Загалом, як це відзначали практично всі учасники конференції, науковий форум виправдав найкращі сподівання. Високий рівень виголошених доповідей, жваві дискусії та обмін думками засвідчили значний інтерес як самих учасників, так і всіх присутніх до проблем, покладених в основу тематики заходу.

Слід відзначити, що за три дні перебування в Кам'янці-Подільському учасники

конференції отримали можливість ознайомитися з архітектурою й історичним минулим старовинного міста, а також побувати в давній столиці Поділля за часів князів Коріатовичів – Смотричі та у селі Сутківці, де збереглася унікальна мурована церква 1476 р., що вважається класичним зразком оборонно-культового зодчества (храм-фортеця, церква-замочок).

Підсумовуючи результати II Міжнародної наукової конференції «Україна і Велике князівство Литовське в XIV–XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні відносини у загальноєвропейському вимірі», слід наголосити, що проведення подібних наукових форумів уже стало традиційним для Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка та свідчить про поглиблення наукової співпраці істориків академічних установ, вищої школи України й зарубіжних дослідників. Порушені на конференції питання, дискусії, якими супроводжувалися практично всі доповіді та повідомлення її учасників, стали прикладом конструктивного вивчення історії Великого князівства Литовського, українсько-литовських взаємин. Наукові зібрання такого рівня, безперечно, сприяють зростанню авторитету Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка та наукових шкіл, що функціонують у цьому вищому навчальному закладі.